ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖОҚАРЫ ҲӘМ ОРТА АРНАЎЛЫ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ МИНИСТРЛИГИ

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҲАЯЛ-ҚЫЗЛАР КОМИТЕТИ

ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҲАЯЛ-ҚЫЗЛАР КОМИТЕТИ «ОЛИМА»
ШӨЛКЕМИНИҢ ҚАРАҚАЛПАҚСТАН БӨЛИМИ

ТАШКЕНТ МӘМЛЕКЕТЛИК АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ НӨКИС ФИЛИАЛЫ

O`ZBEKISTON XOTIN-QIZLAR
QO`MITASI

ИЛИМ ҒУМШАЛАРЫ

АТАМАСЫНДАҒЫ
IX-РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ИЛИМИЙ-ӘМЕЛИЙ
КОНФЕРЕНЦИЯ

2019-ЖЫЛ «ЖЕДЕЛ ИНВЕСТИЦИЯЛАР
ҲӘМ СОЦИАЛЛЫҚ РАЎАЖЛАНЫЎ»
ЖЫЛЫНА БАҒЫШЛАНАДЫ

НӨКИС 2019

ЕСАП-САНАҚҚА ҮЙРЕТИЎШИ МИЛЛИЙ ОЙЫНЛАР

Серикова С. 2 б-курс студент

ТашМАУ Нөкис филиалы, оқытыўшы Пахратдинова Т.

Қарақалпақ халқы әййемги заманлардан бери өзиниң миллий ойынларына бай халық болып есапланады. Байрам салтанатларында, соның ишинде Наўрыз, зурәэт байрамларында, той-мерекелеринде усындай миллий ойынлар ойналып, халқымызға үлкен қуўаныш бағышлаған. Миллий халық ойынларының еркин раўажланыўына, шын мәнисинде өткерилиўине Совет дәўиринде қарама-қарсылықлар, тосқынлықлар да болды. Бирақ, өзлигимизди қайта таныўымыздың нәтийжесинде ғәрезсизлигимиздиң шарапаты менен миллий ойынларымыз әўладтан- әўладқа өз мазмунын жоғалтпастан жетип келди. Миллий ойынлар, соның ишинде шүллик ойыны жас әўладларымызды дурыс, еркин ҳәрекет етип қәлиплестириў менен бир қатарда, олардың сана-сезимин, ойлаў уқыплылығын арттырыўда, ден-саўлықларын беккемлеўде ҳәм есап-санақ билимлерин раўажландырыўда әҳмийетли орын тутқан. Булар халқымызды шаққанлыққа, тапқырлыққа, ақыллылыққа, жигерлиликке, шыдамлылыққа ҳәм күшлиликке таярлайды. Сондай-ақ, миллий ойынлар халқымыздың мийнетке болған уқыплылығын арттырыўда үлкен хызмет атқарады.

Бул ойынды кем дегенде еки бала ямаса көп балалар еки топарға бөлинип ойнаўы мүмкин. Ойын жүдә ҳәўиж алған ўақтында аўылға-аўыл балалары болып жарысқан. Ойын басланыўынан алдын бир бала шөп басырады ҳәм сол шөпти тапқан бала топары менен ойынды баслайтуғынлығы анықланған. Ойын басында, усы шүллик таяқларын қойып, дәсте менен илип, ҳаўаға көтерип, соң қолындағы дәстеси менен күшиниң барынша урады ҳәм илажы барынша узаққа ушырады.

Майданның арғы тәрепиндеги қарсылас балалар қулашын жайған ҳалда ушып киятырған шүлликти илажы барынша қақшып алыўға ҳәрекет етеди. Бул жерде шүлликти услап алыў ушын кийимлериниң етеклерин жайып ямаса бас кийими менен қақшып алатуғын болған. Егер тутып алса бул топар балалары өзлерин саўашта жеңиске ерискен жаўынгерлердей сезиниp, сол ўақытта-ақ ылақтырыў гезегин қолға киргизеди. Бирақ сондай күш пенен ушырылған шүлликти қақшып алыў аңсат ис емес. Енди шүлликти барып түскен орнынан ушырылған орындағы шуқырға қолдан ылақтырыўлары керек.Сондай етип гүзелеп ылақтырыў керек, илажи барынша сол шуқырға түсиўи керек. Егер шүллик сол шуқырға түссе, онда сол тәреп балалары жеңиске ериседи. Бирақ бул ўазыйпаны орынлаў аңсат емес шүлликти дәстекке тийгизиў ушын мергенлик ҳәм епшиллик талап етиледи. Егер шүллик дәстек турған жерге жақынлап түссе, онда қарсылас топар балаларының сәрдары (басшысы) шүлликтиң бир шетин урып ушырлатып қолындағы дәстек пенен күш салып урады. Усындай етип сәрдар 3 мәрте урыў ҳуқықына ийе болады. Топардың қалған баллары тек бир мәрте урыў ҳуқықына ийе. Солай етип бул топар балалары шүлликти илажы

барыппа шуқырдан алыслатыўға ҳәрекет етеди. Енди усы жерде ойынның еки түрли усылы ойналады.

Биринши усылы: Киши топар балалары яки ойнаўға уқыбы еле раўажланбаған топар балалары ушын: Шүллик ең алыс орынға түскенде, енди қарсылас топар балалары шүлликтиң турған жеринен шуқырға шекемги аралықты шама менен дәстектиң узынлығы менен өлшенетуғын санды айтады. Егер айтылған сан дәл шықса, онда сол топар өзлерине 1 упай қосып алады. Егер айтылған сан 1 дәстек кем болса, яки артып кетсе, онда упай қарсылас топарға бериледи.

Екинши усылы: Үлкен топар балалары ямаса ойынды жақсы өзлестирген балалар ойнайды. Шүллик ең алыс орынға түскенде, енди нәубет жүгириўге келеди. Бирақ бул әпиўайы жүгириў емес, ал шүллик түскен орыннан дәстек турған шуқырға шекем, бир дем менен жүгирип барыўы керек.

Ески араб әлипбесин үйрениў усылларынан бири араб тилиндеги 32 ҳәрипти бир демде айтыў тәртиби бар. Яғный әлипбени жақсы ядлаған бала бир дем алғанда, деми таўсылғанша 32 ҳәрипти анық етип устазына, муғаллимге айтып бериўи керек болған. Булда өз алдына ақылый қәбилетти ҳәм саламатлығын талап еткен. Усы тапсырманы орынлаған оқыўшы ғана кейинги тапсырмасын алған.

Усындай шүллик ойынында да бир дем менен жүгирген ҳалда шуқырға жетип барыўы керек. Егер шәрт орынланбаса яғный белгиленген мәнзилге жете алмай, дем алып койса, баланы сол жерде тоқтатып, шүлликти және ҳаўалатып ылақтырады. Мәнзилге жете алмай деми таўсылған бала ойын басланған жерге яғный шуқыр қазылған жерге утылған топар балалары, жеңиске ерискен балаларды арқасына салып мәнзилге апарады. Жеңиске ерискен топар балалары ойынды және баслайды. Ойын усылайынша даўам етип бара береди.

«Шүллик» ойынының ҳәр аўылда ҳәр қыйлы көринислери бар. Мысалы «Шахаман» елатында екинши усылы яғный дем алмастан жуўырыў ойналса, ал «Назархан» елатында биринши усылы дәстек пенен санап, упай жыйнаған. Қағыйдаларға ҳәр бир дәўирде жас әўладлар өзгерислер ҳәм қосымшалар киритken. Бул «Шүллик» ойыны ата-бабаларымыз бурыннан жақсы көрип, ардақлап заманнан-заманға, әўладтан-әўладқа жеткерилип келинген ойынларының бири.

Жуўмақлап айтқанда, миллий халық ойынларын, соның ишинде шүллик ойынының умытылған жерлерин жаңартып, қайта тиклеп, бүгинги күнниң талабына жуўап беретуғындай етип толықтырып, халқымыздың миллий байрамларында, той-мерекелеринде, сейиллеринде атқарылатуғын миллий халық ойынларын қайта енгизиў зәрүр. Бүгинги күни миллий ойынлардың миллийлигин, ойналыў қағыйдаларын, тәрбиялық әҳмийетин буннан былай да тереңирек раўажландырыў мәселелери шешилип атыр. Әсирлер даўамында қарақалпақ халқы тәрепинен топланған миллий ойынларымызды қайта тиклеў, улыўма инсаныйлық қәдириятларды жетилистириў үлкен әҳмийетли ўазыйпа болып табылады.

1. Ю. Алеўов «Қарақалпақстанда тәлим-тәрбиялық ойлардың қәлиплесиўи хәм раўажланыўы» Нөкис «Билим» 1993, 503-бет.
2. Махмуд Саттор «Ўзбек удумлари» Тошкент «Фан» 1993, 224-стр.
3. Ў. Алеўов, А. Бекимбетова «Халқ педагогикасида ёшларга ақлий тарбия бериш анъаналари» Нукус «Қарақалпақстан» 2018,104-бет.

МИЛЛАТ КЕЛАЖАГИ - БАРКАМОЛ ИНСОН

Туркпенбаева Д. -Ажинийз номидаги НДПИ, Тарих-география-факультети 2-курс талабаси

Бизнинг йўлимиз-миллий истиқлолни мустаҳкамлаш, мутараққий дунё тажрибасини ўзлаштириб, юксак маънавиятли инсонлар, эркин фуқаролар жамиятини қуриш. Бунинг учун эса, биринчи навбатда таълим-тарбияга эътиборни кучайтириш, миллий ғояни онгу шуувурга сингдириб, чин ватанпарвар, етук салоҳият ва ақлий иқтидорга эга одамларни вояга етказиш лозим бўлади.Қувончлиси шуки, Ўзбекистонда дунёни янгича идрок этадиган, ҳақ-ҳуқуқи учун курашадиган ўз тақдирини халқи, ватани тақдири билан бир деб билиб, фаолият кўрсатаётган янги авлод шаклланмоқда. Улар ҳам аждодлар маънавий мероси ва ҳам умумбашарий қадриятлар, ақлий салоҳиётларни баро бар ўзлаштирмоқдалар. Юрагида миллий ифтихор туйғуси, ватан муҳаббати жўш урган билимдон, доно, тадбиркор инсонлар ҳар бир мамлакатнинг салоҳияти, келажагини белгилайдиган буюк кучдир. Жамиятда элни сафарбар этувчи етук инсонлар қанча кўп бўлса, тараққиёт имконияти ҳам шунчалик кўп бўлади ва айни вақтда юрт осойишталиги, сиёсий, иқтисодий барқарорликка фолати юзага келади.

Шунинг учун ҳам бизда Кадрлар тайёрлаш миллий дастури қабул қилиниб, у изчил амалга оширилмоқда, баркамол авлод тарбиясига алоҳида эътибор қилинмоқда. Яъни замон талабига жавоб берадиган юксак маънавиятли, билимдон инсонларни тарбиялаш давлатимиз сиёсатини устувор йўналиши хисобланади.

Билим-қурол, яшаш қуроли, дунёни англаш, ўзини англаш қуроли. Билимсиз одам ҳарқандай ёлғонларга ҳам, майда-чуйда гапларга ҳам ишониб-ишониб кетаверади. Билим, маърифат одамни ўйлайдиган,мушоҳад юритиб, яхши нима,ёмон нима ажрата биладиган,ўз фикри, қарашлари билан мустахкам турадиган, керак бўлса, иймон-эътиқодда хам қатъий турадиган қилади. Билим иродани ўстиради, кишини жасур қилади. Нима деганда, билимсиз одам бирор-бир масала бўйича бахс-мунозарага киришишдан қўрқади, ўзини четга олади ва бошқаларга тақлид кетаверади.

Демак, етук, баркамол инсон ўз тарихи, ўз халқи, ўтмиши ҳақида ҳақиқатларни билиб олган, иймони бутун, хулқ-атвори намунали шахсдир. Шахс эса жамиятда ибрат бўладиган ишларни амалга оширишган, онгшуури, тўғри сўзи, жонкуярлиги билан ажралиб турган обрў-эътиборли одамдир. Бундай одам ўз оиласи, маҳалласи, шаҳри, юрти ор-номуси, фаровонлиги, шон-шавкати учун қайғурадиган, барча хаёли, орзу-армонлари шунга

25.	Zarifova M. Tilge itibar – elge itibar.	39
26.	Ибрагимова Ш.Эфталиты - древние предки каракалпаков.	41
27.	ИнаятоваК. Мәмлекетлик тилди оқытыўда “ақылға ҳүжим” методынан пайдаланыў.	42
28.	Ismetova G. Ajiniyaztaniw kursinin áhmiyetli máseleleri.	44
29.	Камалова Р. Дидактикалық принциплерди пайдаланып физиканы оқытыў	46
30.	Канжаева Ш. Өсимлик ҳәм оның зүрәәтине байланыслы перефразалар.	48
31.	Карлыбаева М.- “Гулли ўсимликларнинг кўпайиши” мавзусини ўқитишда ассесмент методидан фойдаланишнинг аҳамияти.	49
32.	Кеунимжаева Г., Уснатдинова Г.Модулли технология асосида математика фанларини ўқитишметодикаси.	51
33.	Кенесбаева П. «Эҳтимоллар назарияси ва математик статистика» фанида интерактив методлардан фойдаланиб дарс олиб бориш	53
34.	Kidirbaeva M.- O‘zbekstanda ilim-pa’n rawajlaniwi.	55
35.	Kuliyeva Z. Qaraqalpaq - túrkmen xalqi doslíg’í Ájiniyaz hám Maqtímqulí mísalinda.	57
36.	Qdırbaeva. S. Biysenbaev. Q. Uzaqbay Pirjanovtin prozasína SH.Aytmatovtín poetikalíq tásiri.	58
37.	Қыдырбаева М. Ислам Каримов - абат мәмлекет тийкаршысы.	59
38.	Karimova D. Umumta’lim va o’rta maxsus ta’limi tizimida nazorat turlarini tashkil etish va shakllantirish.	60
39.	Qdırbaeva.S . Ibrayim Yusupov lirikasinda miynet temasi.	62
40.	Кобейсинова М., М.Жумабаева. Бўлажак тиббиёт ходимларида мулоқот маданиятини шакллантириш масаласи.	63
41.	Qoblanova N., Sársenbaev Q.Otesh Alshínbay ulí poeziyasinin ózgesheligi.	65
42.	Qoblanova N., Sársenbaev Q.Muratbay Nızanov shıg’armalarındag’ı frazeologizmlerdin stillik qollanılıwı.	66
43.	Матекова Д. Ибрайым Юсупов шығармаларында риторикалық сораў гәплердиң қолланылыўы.	67
44.	Markabaeva G. Some ways and practical suggestions for overcoming english spelling difficulties for students.	70
45.	Мәльсова Д. И.Юсупов шығармаларында шаңарақ тәрбиясының сәўлелениўи.	71
46.	Nurimbetova J. Tibbiyotga doir ingliz tilini o’rganishda internet materiallaridan foydalanishning o’rni.	73
47.	Mambetbaeva M. Balalarda sóylew tilinin rawajlanbaw sebeplerin saplastiriw jollari.	75
48.	Махаматдинова У. Т.Қайыпбергеновтың «Қарақалпақнама» роман-эссесиниң көркемлик өзгешелиги.	76
49.	Ражапова Д. Инглиз тилини ургатишда ноанъанавий таълимда кичик гуруҳларга бўлиб дарс ўтиш усули.	77

50.	Orazbaeva G. «Aqdárya» romanındaǵı kórkem obrazlar.	79
51.	Оразбаева Г. Ш.Сейтовтың «Шырапшылар» романының көркемлик өзгешелиги.	81
52.	Оразбаева Г. Әжинияз лирикасында ҳаял – қызлар образы	82
53.	Оразбекова Р. Экологические аспекты в преподавании сельскохозяйственных дисциплин.	84
54.	Otarbaeva F. T. Seytjanovtıń poeziyasında doslıq temasınıń súwretleniwi.	85
55.	Сағындықова Н. Н.Төрешованың «қызым-аў» поэмасында әке образы.	86
56.	Saatbayeva S. Ta'lim sifatini oshirishda zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish.	87
57.	Сапаева Г., Минтурганова С. Анатомик атамаларнинг ясалиш усуллари лотин ва ўзбек тилида.	89
58.	Сапкибаева А. Little free library-бул киши бийпул китапхана ямаса bookcrossing-пүтин әлемди үлкен китапханаға айландырыўдағы кишкене ҳәрекет.	91
59.	Смайлова С. Особенности фармацевтической терминологии	93
60.	Султанова Р. Религия –мощная духовная основа для развития общества.	95
61.	Сейфуллаева А. Мустақиллик йилларида ўзбекистонда хотин-қизларнинг ижтимоий қўллаб-қувватланиши	97
62.	Серикова С. Есап-санаққа үйретиўши миллий ойыншлар.	99
63.	Туркпенбаева Д. Миллат келажаги - баркамол инсон	101
64.	Турдыбекова П.О, Калмуратова М.А. Обучение детей и подростков правилам здорового питания.	103
65.	Турсынбаева Н. Духовно-нравственное развитие-основа общества. Научный руководитель З. Сейтова	104
66.	Уразбаева Н. Таълимда замонавий таълим-технологиялари.	107
67.	Xojabaeva D. Qorqıt ata jırlarınıń jaslar tárbiyasında tutqan ornı	108
68.	Хайтназаров А., Куленова Г. Мухаббат толғаныcларындағы жаслық (Х. Дәўлетназаровтың «Хош қал,жаслығым» шығармасы мысалында).	109
69.	Халмуратова А. Kitap–bilim bulaǵı.	111
70.	Xudaybergenova G. Pedagoglar, ata – analar hám máhálleniń birgelikte islesiwiniń jaslar tárbiyasındaǵı áhmiyeti.	113
	2-Секция. Анық ҳәм тәбийғый пәнлери	
71.	Aytmuratova G. Loviyaninig laboratoriya va dala unuvchangligi.	115
72.	Алламберганова К. Соя ўсимлиги халқ хўжалигида ахамияти ва навлари.	116
73.	Асенбаева Г. Сексеўилдиң транспирация тезлигиниң ҳәр қыйлы муғдарының ушырасыў жийлиги.	118
74.	Абдижаббарова Ж. Глауконитли қумларға улыўма сыпатлама.	118
75.	Аманбаева А. Бегона ўтларнинг биологик хусусиятлари.	120